

CARLO FANTAPPIÈ:*METAMORFOSI DELLA SINODALITÀ.**DAL VATICANO II AL PAPA FRANCESCO**(Venezia: Marcianum Press, 2023,
177 stran, ISBN 978-886512-9005)*

V době, kdy produkce odborné i popularizační bibliografie k tématu synodality, ať v oblasti církevně historického, systematicko-teologického, pastorálního anebo kanonického poznání narůstá každý měsíc nezastavitelnou rychlostí,¹ zvyšuje se zájem – akademický i popularizační – o téma nikoliv triviální či sekundární z hlediska současného života katolické církve (a potažmo všech křesťanských konfesí). V současných měsících a letech, která lze vymezit *a quo* rokem 2013 coby termínem nástupu Jorge Maria Bergoglia, papeže Františka, do úřadu nástupce apoštola Petra, se stává teologický koncept synodality předmětem konstruktivních i kritických

debat se stoupenci i oponenty na odpovídajících stranách katolické církve. Z obou stran pozorovatelů a přispívatelů do diskuze je možné konstatovat jednu skutečnost: synodalita (*syn-odos*, tj. společné kráčení) se v průběhu několika let stala tématem číslo jedna na poli katolické ekleziologie a, dle mnoha komentátorů, představuje konkrétní (tj. strukturální) princip od něžž je možné rozvíjet další elementy života církve na cestě *nové fáze* recepce II. vatikánského koncilu (1962–1965).

Mezi mnoha hlasy k tomuto tématu, z řad teologů i celku Božího lidu, není těžké uvědomit si, že teologicko-pastoračně-kanonický princip synodality církve se pohybuje na rovině určitého *deficitu* ze strany přesnějšího teologicko-kanonického vymezení svého statusu, *radiusu* působnosti (které elementy života církve tento koncept otevírá a uvádí do diskuze?) a dopadů do života katolické církve. Teologická kategorie synodality se pro jednu stala „zastřešující kategorií“ pro jakoukoliv obnovu a oživení podoby katolické církve, zatímco pro druhé se stává, pomalu ale jistě, „obětním beránkem“ všech nechtěných vizí o demokratizaci církve.

Právě do středu této diskuze lze zařadit knihu *Metamorfosi della sinodalità*, jejímž autorem je ital-

1 Cenný přehled relevantní bibliografie k tématu synodality přináší Jos Moons, „Synodality and the Roman-Catholic Church. An Academic Bibliography 2013–2022,“ (Cahiers Internationaux de Théologie Pratique, série ‘Documents’ n° 17), https://www.pastoralis.org/wp-content/uploads/pdf/documents/CITP_Documents_17_Moons_Synodality_Roman-Catholic%20Church_bibliography.pdf.

ský historik kanonického práva Carlo Fantappiè. Již letmý pohled na dosavadní publikační seznam tohoto autora dává tušit, že Fantappiè zcela jistě nepatří k těm, kdo by synodální proměnu církve, a tedy samotnou kategorii synodality, odmítali. Naopak, Carlo Fantappiè patří mezi ty odborníky z řad kanonických právníků, kteří jsou si velmi dobře vědomi, že kanonické právo nemá zdroj života samo v sobě, že není *norma normans* vlastní existence (v podobě jakéhokoliv souhrnu kanonického práva), nýbrž že stále a vždy kanonické právo vychází z předchozí teologické (ekleziologické) reflexe, na kterou reaguje a kterou uvádí do života. Touto knihou chce autor vyjádřit mínění, které je možné sledovat v odborných kruzích šířeji: O čem hovoříme, odvoláváme-li se dnes na koncept synodality? Jaké historické (antické a novověké) principy tohoto konceptu užíváme? Z jakých teologických pramenů čerpáme, odvoláváme-li se na synodalitu jako na „cestu kterou Bůh očekává od církve třetího tisíciletí“?² Tyto a další otázky se čtenáři otevírají při četbě recenzo-

vaného díla, které hovoří o *metamorfózách* synodality nejen napříč dvoutisíciletou historií církve, ale také o synodalitě jako „vstupním bodu“ adekvátní hermeneutiky celku nauky II. vatikánského koncilu o církvi.

Kniha *Metamorfosi della sinodalità*, jak napovídá její podtitul (*Dal Vaticano II al papa Francesco*) se nezabývá dějinami tohoto konceptu v 1. či 2. tisíciletí křesťanství, nýbrž jeho oživením a rozvíjením v posledních 60 letech od II. vatikánského koncilu. Kniha je rozdělena do tří kapitol.

První kapitola (s. 15–33) je velmi pečlivě strukturována jako „startovní čára“ užívání a rozvoje konceptu synodalita v katolické církvi 20. a 21. století. Po důležité poznámce autora, připomínající, že v samotné práci a publikovaných dokumentech II. vatikánského koncilu se s pojmy jako „synodalita“ či „kolegialita“ (biskupů) nesetkáváme (s. 15), se Fantappiè zaměřuje na postupný růst synodální praxe v realitě života evropských církví v průběhu 70. a 80. let 20. století. V těchto zkušenostech katolické církve v některých evropských zemích (zejména synody katolické církve Spolkové republiky Německo 1972–1975 a ve stejnou dobu se konající synodální shromáždění švýcarských diecézí katolické církve) autor

2 FRANTIŠEK, *Projev u příležitosti 50. výročí ustanovení Synody biskupů* (17. října 2015), https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/october/documents/papa-francesco_20151017_50-anniversario-sinodo.html.

ilustruje postupné generování a ověřování principů synodálního života katolické církve. Jak sám pisatel knihy dodává, tyto první zkušenosti synodality byly spíše prubířským kamenem k odkrytí toho, jaké teologické a kanonické principy je třeba dále upřesňovat, jaký status a stupeň závaznosti mohou mít dokumenty, které tato synodální shromáždění publikují. Proto autor následně předkládá relativně krátký, avšak za to velmi čtivý, přehled teologického a kanonického rozvoje synodality v 60. a 70. letech 20. století, a to zejména dílem francouzských (Y. Congar, H.-M. Legrand), německých (J. Neumann, K. Mörsdorf, W. Aymans), švýcarských (E. Corecco) a italských (G. P. Milano) katolických autorů.

Ve druhé kapitole (s. 35–59) se Fantappiè zaměřuje na nedávnou odbornou debatu o statusu a možnostech synodality. V chronologickém sledu zde Fantappiè prezentuje katolické autory, kteří mezi lety 1978–2018 přispěli k tomu, co lze nazvat „generativní recepcí“ synodality jako způsobu aktualizace ekleziologické novosti, kterou II. vatikánský koncil přináší. Zde si dovoluji poznamenat důležitou skutečnost, kterou – zdá se – sám Fantappiè překvapivě nezdůrazňuje adekvátním způsobem jako zásadní faktor ve směro-

vání katolické ekleziologie od 80. let 20. století dále. Tímto zásadním „akcelerátorem“ odborné diskuze o stavu synodality představuje Synoda biskupů v roce 1985, konaná u příležitosti 20. výročí ukončení II. vatikánského koncilu. Zatímco se závěrečný dokument této Synody – navzdory kategorii „Boží lid“ v názvu 2. kapitoly *Lumen gentium* – vyslovuje pro „ekleziologii společenství“ jako ústřední (ekleziologickou) myšlenku koncilních dokumentů, právě v této době se začínají objevovat díla renomovaných katolických ekleziologů a kanonistů, která Carlo Fantappiè v recenzované knize zmiňuje (např. P. A. Liégé, B. Franck, J.-M. Tillard, H.-M. Legrand), ale také publikace těch, kteří prosazují nutnost semknutější spolupráce mezi teologickým a sociologickým myšlením v rámci *fides quaerens intellectum Ecclesiae*, tj. otevřít ekleziologii poznání ze sociálních věd (např. I. de Sandre, S. Dianich, M. Kehl) a tak přistoupit k inter- a transdisciplinární metodě na poli katolické ekleziologie. Rozhraním mezi touto a nastávající (3.) kapitolou se stává publikace dokumentu *Synodalita v životě a poslání církve* Mezinárodní teologickou komisí v roce 2018.

Poslední kapitola je z hlediska recenzenta zcela jistě nejčtivější. Je totiž prezentací panoramatu jak

odborné diskuze, tak praktické realizace synodality, právě v současných letech. Snad zbytečné je připomínat, jak jdou ruku v ruce v této nové etapě zájmu o synodalitu dvě „prohlášení“ papeže Františka. Jednak výzva k misijní transformaci církve v exhortaci *Evangelii gaudium* (2013), jednak pontifikův proslov při příležitosti 50. výročí ustanovení Synody biskupů (2015), při které – kromě výše citované zmínky o synodalitě jako konstitutivní dimenzi církve – papež František předkládá synodální obnovu církve jako „nejadekvátnější interpretační rámec pro porozumění samotné hierarchické službě“³ v životě katolické církve. Kapitola pokračuje prezentováním novější/současné generace vůdčích myslitelů v oblasti synodality (A. Borras, R. Luciani, G. Routhier, G. Ruggieri, S. Noceti, S. Dianich).

Následně (s. 69–75) se autor dostává k neuralgickému bodu argumentace celé své knihy: Totiž k prezentaci několika (autor uvádí 5) směrů recepce synodality v současné katolické ekleziologické diskuzi. „Stoupencem“ kterého z těchto proudů je v současných letech papež František při prosazování synodální obnovy církve? Jak autor zcela správně upozorňu-

je, „projekt obnovy“ lze pozorovat od nejširšího pojetí (viz *Evangelii gaudium* a jím vytyčovaná misijní proměna celé církve související zejména s valorizací všeobecného kněžství věřících) po specificky užší zaměření na projekt decentralizace (apoštolská konstituce *Episcopalis communio*) a dekleralizace (apoštolská konstituce *Praedicate evangelium*) katolické církve. Poslední část této kapitoly prezentuje velmi dobře formulované otazníky, které v současném stavu diskuze nad synodalitou visí: Může se stát „všezahrnujícím“ bannerem v rukou a myslích těch, kdo projektují do synodální obnovy jakékoliv frustrace a nespokojenost s životem katolické církve? Může se synodalita v současné socio-kulturní situaci celku lidstva i jednotlivých regionů světa propsat do reality zcela odlišným způsobem, než jaké bychom mohli čerpat z dějin 1. tisíciletí? Lze tedy vytvořit – v současném stavu bádání – „pracovní seznam“ úkolů, dle kterých stanovit priority v synodální obnově katolické církve (a potažmo tím nabídnout *conversatio* o stylu synodality také v rámci ekumenických dialogů se všemi křesťanskými konfesemi)? Tyto a další otázky čtenáře mohou napadnout při četbě závěrečných stran knihy (s. 95–103).

3 Tamtéž.

K recenzi knihy patří také jisté kritické zhodnocení analyzovaného díla, které může poskytnout jistý druh „uživatelské příručky“ k dané publikaci. Již na začátku své recenze jsem zmínil, že Carlo Fantappiè není odpůrcem synodální obnovy církve, nýbrž je znalcem dějin kanonického práva, a proto si velmi dobře uvědomuje odlišnost, ale současně i vzájemnou prostupnost a konsekventnost vztahů mezi ekleziologickým myšlením a kanonickým právem. Tuto knihu je proto třeba číst jako připomínku potřeby čistějšího vyjasnění a definování „mluvení“ a „jednání“ v rámci ekleziologie prodchnuté synodálním smýšlením. Proto nelze než vítat tuto knihu jako potřebný příspěvek do debaty a jistou křížovátku následného prohlubování synodálního (ať celocírkevního či ryze teologického) promýšlení katolické církve. Snad i hlavní bod Fantappièeho zájmu, totiž dosavadní absence fundovanějšího *explicatio terminorum* (synodalita, konciliarita, kolegialita, synodální ekleziologie atd...), nemusí vyznívat jako nadměrně kritické konstatování, jestliže v něm budeme schopni – vedeni stále se vyjasňující metodologií historického, teologického a kanonického přístupu – vnímat příležitost pro obnovení a proměnu jazyka katolické ekleziologie:

Tedy jazyka otevírajícího komunikaci jež je „transparentní“, tj. srozumitelná, celé šíří příslušníků Božího lidu. Jazyka křesťanů, který – slovy amerického filosofa jazyka Johna Austina – ukazuje, že samotnými slovy lze tvořit věci, jestliže se sám jazyk (konceptualizace, terminologie, dialogičnost) stanou „kulturní laboratoří“ ve prospěch „odvážné kulturní revoluce“.⁴

Metamorfosi della sinodalità nám ukazuje historické zhodnocení jedné etapy (pokoncilní ekleziologie) zájmu o synodalitu. Je třeba však poznamenat jistou metodologickou liknavost autora, která poukazuje na nahodilost, jež se může vklínit do metodologie práce každého: Fantappiè je ve svém výběru studovaných autorů značně selektivní, což – zdá se mi – je dáno zejména jeho jazykovými schopnostmi. V přehledu jím studovaných autorů tak chybí větší důraz zejména na anglosaské prostředí, v němž samozřejmě také probíhá živá diskuze o synodální obnově církve (např. J. A. Komonchak, R. Gaillardetz nebo Ormond Rush). Nechtěným důsledkem tohoto při-

4 FRANTIŠEK, *Apoštolská konstituce o církevních univerzitách a fakultách Veritatis gaudium* (8. prosince 2017), čl. 3, https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/296_00296/veritatis-gaudium-final-web.pdf.

stupu by mohla být (nezdravá) koncentrace hermeneutiky synodality pouze z evropského kontextuálního pohledu. Další metodologický deficit vnímám v koncentraci Fantappièho na rozmezí ekleziologických struktur a kanonického práva, zatímco autor opomíjí širší diskuzi o církvi jako *congregatio fidelium* těch, kdo se křtem stávají nositeli všeobecného kněžství věřících (*Lumen gentium* 10). Preciznější vyjasnění této základní báze křesťanské církevní existence by mohlo autorovi knihy i všem jejím čtenářům pomoci k zasazení synodality *in sensu lato* do konkrétnějších forem rozvažování o církvi.

Přes těchto několik uvedených poznámek nelze než knihu Carla Fantappièa vítat jako potřebný konstruktivně-kritický příspěvek k diskuzi o povaze, strukturách a o poslání církve v blízké budoucnosti. S odstupem několika (desítek) let bude tato kniha vnímána jako jeden z milníků v reflexivní čtbě vývoje synodality v katolické církvi v 21. století.

Josef Mikulášek

PETR MAREČEK:

EVANGELIUM PODLE LUKÁŠE

(Český ekumenický komentář k Novému zákonu, svazek 3, Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018, 764 stran, ISBN 978-80-7545-065-4)

Projekt českého ekumenického komentáře chce předložit českému čtenáři ucelenou řadu komentářů k Písmu z řad domácích autorů. Charakter těchto výkladů mají určovat tři hlediska. Předně se má jednat o kritickou exegezi v rozhovoru se současnou biblistikou. Zároveň však chce komentář nabídnout srozumitelnější obecný výklad, tak aby kromě odborníků mohl posloužit každému, kdo se zajímá o soustředěné porozumění biblického textu. Dalším kritériem je pak snaha o konfesní nepředpojatost, protože na komentářích se podílejí autoři z různých křesťanských tradic.

Na více než sedmi stech stranách předkládá doc. Dr. Petr Mareček, Th.D. svůj výklad Lukášova evangelia, které je svým rozsahem nejdelší knihou Nového zákona. Biblista Mareček uvádí do tématu následovně: „Lukášovo evangelium je spolu se Skutky apoštolů dílem stejného autora. Toto dvojdílo, jehož rozsah přesahuje

čtvrtinu celého Nového zákona, je nádherným vyprávěním o Ježíšovi jako Pánu a Spasiteli a o době prvotní církve. “Je to právě Lukášovo evangelium, kde se v rámci Nového zákona skutečně setkáváme s tím, co je v pravdě „radostná zpráva“ a vůbec prostor, kde se plně prožívá radost evangelia.

Autor čerpá inspiraci z více jak padesáti komentářů Lukášova evangelia z pera mnoha zahraničních biblistů. Z ostatní literatury získává inspiraci Mareček z děl a publikací několika set autorů domácích i zahraničních, i proto celý komentář podává Autor s dostatečným důrazem přehled výkladů a aktuálních interpretací.

Mareček si všímá rozdílností v textech jednotlivých evangelistů v porovnání s Lukášem a snaží se vyvodit někdy i překvapivé závěry. Náležitou pomocí pak je zrovna tak překlad důležitých výrazů z řečtiny, hebrejštiny a aramejštiny. V tom všem autorovi nelze upřít snahu o věcnou a výrazovou přesnost. Velmi dobře na mě v tomto komentáři působí také „rozhovor“ autora s dobovým pozadím ze světa raně židovských, křesťanských a klasicky antických textů. Všechny tyto texty jsou dohledatelné na konci publikace v podrobně zpracovaném rejstříku odkazů. Autor nás nezatěžuje příliš dlouhými citacemi. Na pra-

mený odkazuje v poznámkovém aparátu jen zkráceným způsobem. Za oživení ve velmi hutném textu celého komentáře považuji přehledné srovnávací tabulky. Svými vysokými nároky na kvalitní interpretaci spolu se „zajetím na hlubinu“ přináší Marečkův komentář mnoho zajímavých podnětů a inspirací.

Publikace je opatřena kvalitně zpracovaným úvodem, ve kterém autor čtenáře seznamuje s nejstaršími svědky textu Lukášova evangelia. Popisuje prameny, které Lukášovi sloužili jako předloha. Zde se autor opírá o výsledky literárně kritického bádání. Celou jednu kapitolu věnuje autorství Lukášova evangelia a zdrojům, např. otázce lékařského vzdělání autora a jeho možné inspirace skrze srovnání stylu a jazyka řeckých lékařů. Lukášovo evangelium je charakteristické největším množstvím zázraků – uzdravení ze všech evangelií. Je také patrná evangelistova znalost lékařské terminologie i jejich dokladů ze septuaginty. Biblista Mareček zkoumá jazyk, styl a způsob zpracování pramenů. Spolu se svatým Jeronýmem pak shodně dosvědčuje, že Lukáš ovládal řečtinu ze všech čtyř evangelistů nejlépe.

Text komentáře Lukášova evangelia je rozčleněn do pěti hlavních částí: Předmluva věnovaná Theo-

filovi; 1. Vyprávění o Ježíšově dětství; 2. Příprava na Ježíšovu veřejnou činnost; 3. Ježíšovo působení v Galileji; 4. Ježíšova cesta do Jeruzaléma; 5. Ježíš v Jeruzalémě, jeho utrpení a jeho oslavení.

Toto základní členění pak tvoří určitý fundament pro další dílčí členění Marečkova komentáře na určité perikopy, po kterých následuje uvedení textu, problematika zdrojů, ze kterých Lukáš nejspíše čerpal a následná interpretace každého jednotlivého verše.

Teologický charakter Lukášova dvojdíla tvoří schéma zaslíbení a naplnění. Vše, co se děje jak v Ježíšově životě, který zahrnuje misijní činnost, utrpení, smrt a vzkříšení, tak v životě prvotní církve při zvěstování evangelia židům a pohanům, je představeno jako naplnění zaslíbení daných Izraeli v Písmu. Chod dějin, který se navenek jeví, že odporuje lidským očekáváním, se děje ve shodě s Boží vůlí. Podle Lukáše je příběh muže z Nazareta významným ústředním okamžikem lidských dějin, na kterém závisí spása světa. Proto jako jediný z evangelistů klade děj do spojitosti s osobami, obdobími, institucemi a světovou historií, a to jak s římským, tak s palestinským světem. (s. 24–25)

V první kapitole, tedy ve vyprávění o Ježíšově dětství v Lukášově a Matoušově evangeliu, se

dozvídáme, že tyto úseky se musejí pokládat až za poslední část evangelní tradice. Úseky dokonce nikdy netvořily součást raného zvěstování a vyučování. Pro vyprávění o Ježíšově dětství nejsou žádné odkazy v celém Novém zákoně, na rozdíl od pašijových událostí. Z autorovy argumentace se dozvídáme, že místa a situace, kde se oba evangelisté shodují, lze považovat za historické jádro, se kterým evangelisté pracovali. Právě v rozlišování a hledání historicity autor hodnotí a pokouší se kriticky nahlížet na události (Lk 1–2). Všimá si Matoušova pesimismu skrze útrapy svaté rodiny i vraždění dětí, které předcházelo spasitelovu narození. Oproti tomu Lukáš zachycuje životy typicky starozákonně spravedlivých s jejich typickou zbožností. Objevují se zde pasáže záměrně poutající čtenářovu pozornost, které vydvíhují důležitost Panny Marie. Zatímco u Lukáše se tento jev objevuje až 12 krát, u Matouše pouze 4 krát, jelikož evangelista Matouš staví do popředí Josefa. Lukáš se pak snaží napodobovat řecký styl septuaginty, používá i nejrůznější hebraismy a arameismy. Typická Lukášovská témata jsou naplnění písmu, úloha Ducha svatého, důraz na chudé a utlačované, zvláštní role žen, význam Jeruzalémské-

ho chrámu, velebení Boha. Lukáš se snažil zachytit a porovnat dvě důležitá narození Jana Křtitele a Ježíše. Tato narození jsou v knize seřazena v přehledné tabulce, kde čtenář může vidět podobnosti a určitou formu gradace a převahu důležitosti narození Ježíšova, což byl zcela jistě Lukášův zájem. Paralelismus spatřuje také mezi Alžbětou a ženskými postavami Starého zákona jako Chana, matka Samsona, Rebeka anebo i Ráchel, které nemohly mít nejprve děti, a poté až Božím zásahem se jejich pro ženu zdrcující situace změnila. Zachariáš a Alžběta nacházejí ovšem největší paralelu v prarodičích Abrahámovi a Sáře, kteří nejenom, že nemohli mít děti, ale dosahovali již takového věku, kdy bylo fyzicky nemožné, aby děti mít mohli. (s. 51–52)

Druhá kapitola, tedy příprava na Ježíšovu veřejnou činnost, pojednává o nejružnějších tématech jako je působení Jana Křtitele, Ježíšův křest, anebo právě o „pokušení na poušti“ (Lk 4,1–13), na které bych se nyní blíže zaměřil. Mareček tvrdí, že výrok: „Duch ho vodil po poušti“, nebyl v žádném případě Ježíšem svobodně zvolen, nýbrž že byl Bohem stanoven. „Poušť, která je pro čtenáře evangelia již známá jako místo povolání Jana Křtitele (Lk 3,2), odkazuje na oblast Judské pouště

mezi Jeruzalémem a Jerichem“, píše dále Mareček. Pro Lukáše se jedná navíc o místo, kde přebývají démoni, a Ježíš je tam 40 dní pokoušen právě ďáblem. Číslovka 40 pak odkazuje na 40 let putování po poušti, kde vyvolený izraelský národ selhal, tak nyní Syn, ve kterém má Bůh opravdu zalíbení nad pokusem zvítězil a prokázal poslušnost a věrnost. „V Lukášově líčení je kladen především důraz na osobní vztah Ježíše s Bohem a jeho solidaritu s člověkem, kdy plní plán spásy prost všech možných výsad a zcela v rámci lidských podmínek. Tímto způsobem tři pokusy jasně vyjadřují a potvrzují to, co bylo sděleno v teofanii při křtu a v rodokmenu: Ježíš je Syn Boží a žije tuto skutečnost jako opravdový člověk.“

V třetí kapitole s názvem „Ježíšovo působení v Galileji“, kde se v části „Řeči na rovině“ setkáváme s Marečkem, který vede dialog s dalšími evangelisty a naznačuje, v čem se shodují, a z jakých pramenů asi čerpali. Opírá se Lukáš o vlastní látku, ale i o pramen Q, který měli společný, nebo mohl být pro Matouše použit pramen Q jiný? Lukáš uchoval Ježíšovo zvěstování v ryzejší formě. Obvykle se tedy Lukášova verze pro svoji jednoduchost a uzavřenost považuje za bližší k předloze k prameni „Q“, kterou byl pravděpodob-

ně prvokřesťanský katechismus. (s. 224)

Skutečnost posuzování druhých (Lk 6,37) autor interpretuje tak, aby se člověk nestavěl do role soudce, jinak ho zastihne Boží soud. Proto člověk, který vidí jen vnější skutečnosti, není schopen vynést spravedlivý rozsudek. Kdo místo soudu odpouští, zakouší při Božím soudu odpuštění. Člověk si má být vědom toho, že jeho konečný úděl závisí na jeho současném chování, přesto právě motiv Božího milosrdenství ho zavazuje, aby projevoval milosrdenství vůči ostatním lidem.

Ten, kdo druhému dává (Lk 6,38), bude Bohem při eschatologickém soudu v přehojné míře obdarován. Velikost Boží štědrosti je vyjádřena pomocí obrazu obilné míry/nádoby. Ta je nejprve dobře odměřená, dále je natlačená a natřesená, že se vyplní všechny její prázdné dutiny, a pak je vrchovatě dosypána. Nakonec je obilí vysypáno do klína. Nemá se tedy jen dávat, ale má se dávat velkoryse.

Ve čtvrté kapitole, která se nazývá „Ježíšova cesta do Jeruzaléma“, popisuje například autor pozoruhodné Ježíšovy výroky s názvem: „Povzbuzení ke statečnému vyznání“ (Lk 12,4–12), které pojednávají o důležitosti hrdinské statečnosti Mistrových následovníků nasadit život pro Něj a pro

evangelium v době pronásledování. Autor považuje tuto perikopu jako původně nesouvislou řeč, která byla tvořena jednotlivými výroky. Uvedení výroku pomocí formulace „říkám však vám“, slouží ke zdůraznění příštího sdělení. Ježíš následně oslovuje učedníky „přátelé“. Tento výraz vyjadřuje Jeho vroucí vztah k učedníkům, toto titulování je neobvyklé a nachází se jako oslovení učedníků v Lukášově evangeliu pouze na tomto místě a též se s ním v synoptických evangeliích nesetkáme nikde jinde. Učedníci jsou nyní vybídnuti k nebojácnosti. Jako odůvodnění je uvedeno, že zdánlivě všemocným nepřátelům přísluší pouze omezená oblast působení. Mohou sice zabít tělo, ale nemohou vzít opravdový život. Usmrčení pozemského těla člověka není nejhorším zlem. Učedníci mají mít spíše strach z trestajícího Boha. Bohabojnost, která je důležitým tématem Starého zákona, nezahrnuje strach, ale úctu vůči Bohu. Učedníci jsou vybídnuti, aby si vážili Boha. Vše ostatní je naproti tomu bezvýznamné. Poté následují Ježíšova povzbuzení učedníků jako např. ve vyjádření o vlasech na hlavě, kde o nich Mareček uvažuje jako o pozornosti Boha, kterému neunikne ani jeden vlas, tj. ani nejmenší detail lidského těla, tím spíše neopustí ty, kteří jsou

Ježíšem označení jako jeho přítel. Život učedníků spočívá tedy zcela v Boží ruce. Boží všudypřítomnost a jeho neomezená moc je zprošťují strachu z lidí. Kdo se neohroženým vystupováním pro Ježíše osvědčí v tomto čase, tomu je přislíbena eschatologická odměna, kterou obdrží od Ježíše, Syna člověka při soudu. (s. 378–380)

V páté kapitole „Ježíš v Jeruzalémě, jeho utrpení a jeho oslavení“ v části, která odkazuje na Ježíšův vjezd do Jeruzaléma (Lk 19,28–40), sloužila Lukášovi jako vzor předloha Markova evangelia, píše Mareček. Dále se pak dozvídáme, že Ježíšův vjezd do Jeruzaléma není zdaleka ještě zjevení Božího království, zmínka o tom že Ježíš jde „napřed“ může odkazovat na Ježíše, který udává směr cesty vcele skupiny svých stoupenců (srov. Mk 10,32). Zatímco dříve vyslal učedníky po dvou, aby svým kázáním připravili jeho příchod, nyní posílá dva proto, aby obstarali to, co je potřeba pro jeho královský vstup. Ježíšovo rozhodnutí jet na oslátku působí překvapivě, jelikož dosud vždy putoval pěšky s výjimkou plavby lodí. To odkazuje na starozákonní rituální předpisy o zvířatech, která dosud nenesla jho, ale zrovna tak odkrývá starozákonní proroctví o králi, který vjíždí do Jeruzaléma na osličím mláděti. Ježíš nepřijíždí

do Jeruzaléma na koni jako kníže dobyvatel, avšak vstupuje jako král pokoje, který přijíždí na jezdckém zvířeti chudých a mírumilovných. Učedníci mají sehnat oslátku na zvláštní příkaz Ježíšův. Na očekávanou a zcela pochopitelnou námitku ze strany vlastníka nebo nějakého člověka, který by si všiml odvazování oslátka, mají učedníci jednoduše odkázat na skutečnost, že ho potřebuje Pán. Zatímco u Marka při odvazování oslátka vznáší námitku „někteří, z těch, kteří tam stáli“ (Mk 11,5), u Lukáše ji pronáší jeho majitelé (οἱ κύριοι αὐτοῦ). Skutečnost, že je zde řeč o majitelích v plurálu, se příliš nehodí, když se jedná o jedno zvíře. Lukáš to bere v potaz, aby tak od sebe odlišil „majitele“ (srov. Sk 16,16) s jejich nárokem na vlastnictví a Pán (ὁ κύριος) s jeho právem. Tímto je zdůrazněno, že opravdovým vlastníkem zvířete je Ježíš, který je z pohledu třetího evangelia uznán ve své totožnosti Pánem.

Hlavní teologický přínos spatřuji v tom, jak Mareček každý jednotlivý verš ve svém komentáři poctivě interpretuje s použitím všeho toho, co současná biblistika a moderní exegeze nabízí. Jako velmi podstatné považují celkově kvalitně zpracovanou provázanost textu Lukášova evangelia s evangelií ostatních autorů i se

Starým zákonem. Marečkův komentář bude dobrým pomocníkem při hledání odpovědí pro každého, kdo se upřímně dotazuje po objektivním smyslu biblického poselství Nového zákona.

Marek Budík

WILLIAM MCCORMICK:

THE CHRISTIAN STRUCTURE OF POLITICS. ON THE DE REGNO OF THOMAS AQUINAS

(Washington: Catholic University of America Press, 2022, 272 stran, ISBN 978-0813234472)

V odvětví politologické literatury dnes zeje, snad i úmyslně, nedostatečně pokrytá oblast antických či středověkých děl a jejich komentářů, pokud nepočítáme publikované edice vybraných středověkých kronik jako *O bojích králů a údělu spravedlivých* svatého Řehoře Tourského. Čeho se nedostává trhu českému, je třeba a je také možno nalézt jinde.

V březnu loňského roku vyšla ve Washingtonu publikace s titulem *The Christian Structure of Politics* (Křesťanská struktura politiky), která by v dnešní knižní produkci rozhodně neměla zapadnout, jakkoli je zatím dostupná jen

anglicky rozumějícímu čtenáři. Americký jezuita William McCormick, působící v současnosti jako profesor na univerzitě v St. Louis ve státě Missouri, v ní nabízí svůj komentář jednoho z *opera minora* Tomáše Akvinského, a to *De regno* čili *O vládnutí*. Připomeňme, že toto dílko známé též pod názvem *De regimine principum ad regem Cypri*, spatřilo pravděpodobně světlo světa na základě zakázky pocházející od matky mladistvého cyperského krále Huga II. McCormick nabízí detailní a v mnohém inovativní pohled na toto *opusculum* politické teorie v časech, které k diskuzi nad cílem politiky a její spjatostí s náboženskými otázkami vybízejí. Přestože může být ono pouto více postřehnutelné v kontextu soudobé, přesněji poválečné americké společnosti, otázka týkající se společných a naopak rozdílných aspektů časného vládnutí a věčného života zůstává rukavicí, která by měla být pozvednuta, a to nejen křesťanskými intelektuály.

Autor sám v úvodu reflektuje čím dál užší spjatost obou domén v americkém veřejném životě, včetně prezidentského období Donalda Trumpa. Čtenáře však v pěti částech knihy čeká nikoli stranící politická polemika, ale solidní komentář a zamyšlení nad aplikovatelností Akvinského díla do současnosti. Úhelnými kame-

ny knihy jsou první dvě kapitoly, které nabízejí srovnání mezi dominikánovým textem a dvěma Akvinského klíčovými zdroji, jež *doctor communis* nemohl či nechtěl opomenout. McCormick popisuje společné i rozdílné body mezi *De Regno* a Aristotelem i inspiračním dílem celého křesťanského středověku, Augustinovým *De civitate dei*. Tyto dva pohledy vymezují prostor a témata, mezi kterými se *De regno* obsahově pohybuje a vůči kterým se delikátně vymezuje; klíčovou myšlenkou je přitom dle autora Tomášova idea prezentovat společnost jako živý organismus podobný jednotlivci. Stejně jako tento má i ona dva cíle, vnitřní a vnější. Péče o prvně jmenovaný, spočívající ve ctnostném životě, zůstává na bedrech krále, resp. představitelích „dobrých“ režimů, zatímco druhý přísluší kněžím, zvláště pak papeži jako jednotícímu duchovnímu principu pozemského křesťanstva.

McCormick představuje Akvinského jako mistra nenápadné nuance, schopného sestavit stupnici akceptovatelných a zavržených politických režimů, od monarchie na straně jedné po tyranii na opačné straně uvedeného žebříčku. Se stejnou jemností, kterou autor podtrhává srovnáním s myšlením Akvinského mladších současníků, Jiljího

Římského a Jana Pařížského, se snaží McCormick odpovědět na otázku o použitelnosti Akvinského díla v současné době, zvláště v dialogu s třemi tvářemi současného liberalismu, totiž racionalismu, pluralismu a dualismu a nabízí čtenáři pozitivní odpověď ve prospěch zvláště poslední uvedené varianty.

Klíčový přínos McCormicka tkví však v jeho hypotéze o teologické struktuře Akvinského díla, totožné pro knihu první i druhou, již považuje přes její krátkost za dokončenou. Od úvodních kapitol nesoucích se v duchu stvoření přechází dle autora *doctor communis* k části nesoucí se ve znamení pádu až k závěrečným kapitolám, akcentujícím téma vykoupení.

Summa sumárum, čtenáři se v recenzované publikaci nabízí více než jen knižně vydaná disertace Williama McCormicka, slavícího letos deset let od vstupu do Tovaryšstva Ježíšova. *The Christian Structure of Politics* nabízí dostatečné množství podnětů k úvahám o spjatosti mezi světem dočasným a věčným a o zodpovědnosti, která náleží čelním představitelům obou řádů. Nelze než doporučit.

Zdeněk Moravec

JAN JELÍNEK:

*A KDE BYL BŮH, KDYŽ ŽIDÉ UMÍRALI
V OSVĚTIMI?: SEDMATŘICET SVĚDECTVÍ
TĚCH, KDO PŘEŽILI HOLOCAUST*

(Brno: Barrister & Principal, 2021³,
349 stran, ISBN 978-80-7364-123-8)

V roce 2021 vydalo nakladatelství Barrister & Principal třetí vydání¹ sedmatřiceti svědectví přeživších holocaust.² Nejnovější verze publikace se oproti předchozím liší tím, že svědectví páté od Veroslava Frodla je zařazeno jako poslední životní příběh.

Rozhovory sestavil Jan Jelínek, který shromažďoval výpovědi mužů a žen, kteří přežili internaci ve vyhlazovacích táborech. Rozhovory byly realizovány pod záštitou nadace Stevena Spielberga.³ Součástí recenzované publikace není pouze sedmatřicet výpovědí, z nichž většina vznikla v rámci nadace, ale také úvodní *Předmluva*, v níž se Milan Uhde, jehož rodina prošla peklem vyhlazovacích táborů, vyjadřuje k příčinám vzniku holocaustu.

V předmluvě *Holocaust: vina boží, nebo lidská?* Uhde pokládá zásadní otázku: „Kde byl Bůh, když zuřil holocaust?“ Uhde rozvíjí diskusi, v níž mimo jiné zmiňuje: „Historické precedenty vyhlazování etnik a názorových společenství se z citových důvodů nehledaly, přestože by se našly třeba v dějinách kolonizačních a náboženských válek nebo genocid, které páchaly silnější národy na slabších. Holocaust však šokoval jako „čisté násilí“ provázené systematickostí: hromadné vraždy využívaly průmyslových postupů. Úlohu hrálo i překvapení: lidé se o tom, co se v koncentračních táborech dělo, dovídali opožděně.“ (s. 6) K roli Boha při holocaustu se vyjadřuje následovně: „V hodinách náboženství jsem však zaslechl i opačný výklad: hrůzy holocaustu seslal Bůh na lidstvo jako odplatu za spáchané hříchy. Výklad vyplýval z představy, že Stvořitel zasahuje do dějin nepřetržitě a že veškeré utrpení jednotlivců, společností, národů i obyvatelstva planety pochází z jeho trestajících rukou. Pro mého katechetu nebyla například přijatelná představa, že někdo smrtelně trpěl, aniž se provinil, a nedovolal se Boží pomoci.“ (s. 6–7) V souvislosti s vlastním osudem Uhde konstatuje: „Nejsem filozof ani teolog a o holocaustu přemýšlím

1 Jan JELÍNEK, *A kde byl Bůh, když Židé umírali v Osvětimi?: sedmatřicet svědectví přeživších holocaust*, Brno: Barrister & Principal, 2014¹, 2015².

2 V korespondenci s názvem publikace využíváme tvar „holocaust“.

3 Viz <https://sfi.usc.edu/>.

nejen z obecně lidského hlediska, nýbrž především jako někdo, kdo podle norimberských rasových zákonů patřil ve svých pěti letech do koncentračního tábora v Terezíně, a neskončil tam zásluhou rodiny, která obelstila vražedný systém v duchu jeho vlastní ‚logiky‘. Také já jsem se sám sebe ptal, zda jsem si smrtelné ohrožení zasloužil, nebo zda mi je nespravedlivě zchystal někdo, kdo je nade mnou.“ (s. 7)

Odpověď na výše uvedenou otázku je hledána i prostřednictvím rozhovorů, nicméně jednoznačná odpověď z nich nevyplyvá. Každý přeživší nacistickou vyhlazovací mašinerii, jehož životní příběh je v knize uveden, spatřuje důvody svého přežití jinde.

Jednotlivé rozhovory nejsou v kontextu literárně ztvárněných vzpomínek na druhou světovou válku výjimečné. Ve většině z nich mluvčí představují svůj život před válkou nebo před začátkem nacistické perzekuce a stigmatizace, následuje emotivní a autentický popis hrůz, jež se odehrávaly jim nebo kterých byli svědci za zdi koncentračních či vyhlazovacích táborů a následuje prezentace jejich života po válce, velmi často ve spojení s místem víry v jejich životě nebo v korespondenci s budováním židovského národa. Specifikum těchto rozhovorů spatřuji právě v autentičnosti a emo-

cionálnosti prezentovaných svědectví, které byly do určité míry podněcovány i těmi, kteří vedli rozhovory. Jelínek k danému podotýká: „Když mě přijali mezi ty, kteří měli zpovídat přeživší, vyzvali mě, abych absolvoval několikadenní výcvik, jakési školení. Cítil jsem se (já blázen!) povýšeně – co mne, absolventa katedry žurnalistiky Univerzity Karlovy a ‚profesionála‘, který stál půlku života za kamerou, chtějí učit? (...) Naučili nás, že každého pamětníka musíme předem navštívit s obsáhlým a důkladně vypracovaným systémem otázek. (...) A tazatel se tak připraví na to, co se může dozvědět, když bude zvědavější, co musí ještě promyslet a kde jsou citlivá místa, která musí odkrývat opravdu opatrně.“ (s. 9)

Za velmi důležité pasáže ve vypravování svědků považuji ty, které se týkají zvěrstev, jež páchali ruští vojáci (nejenom) na věznicích z koncentračních táborů. Jedno svědectví obsahuje konstatování, že díky tomu, že „ji maminka před válkou z neznámých důvodů vedla k tomu, aby se učila rusky. Připadalo jí to divné, ale poslechla. Když se potom ocitla v koncentračním táboře někde na území Polska, našla si dvě kamarádky svého věku. Bylo jim tehdy okolo patnácti let, i když to na nich nebylo příliš znát, protože byly hubené až

na kost, ostříhané dohola, špinavé a oblečené v hadrech. Možná i to je později od znásilnění ruskými vojáky, které zažilo ke konci druhé světové války tolik žen.“ (s. 11)

Hlavní přínos literárně ztvárněných vzpomínek přeživších holocaustu spatřuji v korespondenci s Jelínkem v tom, že „díky nim [zaznamenaným svědectvím] už nikdy nikdo nebude moci zpochybňovat, že se Němci (a Litevci, Estonci, Poláci a další a další) dopouštěli neuvěřitelných zvěstev jen proto, že jejich bližní byli odlišného původu či náboženského vyznání...“ (s. 11) „a jsou i lidé, kteří holocaust popírají. Nedivil bych se, kdyby se jejich počet zvyšoval. A nedivil bych se ani, kdyby se o holocaustu přestalo učit ve školách, kdyby mladá generace na to, co se stalo poměrně nedávno, zapomínala.“ (s. 349) I z těchto důvodů je důležité, aby byla svědectví těch, kteří přežili útrapy druhé světové války, neustále zpřístupňována celé čtenářské veřejnosti, což může vést k tomu, že se holocaust a další perzekuce a stigmatizační praktiky nebudou opakovat.

Milan Mašát

ALBERT JEAN-MARIE ROUET:

ERSTAUNTER GLAUBE. DANK AN DIE RELIGIÖS UNINTERESSIERTEN

(*edice Bildung und Pastoral*, 7, *Ostfildern: Matthias-Grünewald*, 2022, 144 stran, ISBN 3786733023)

Albert Rouet, emeritní biskup z Poitiers, se knihou vydává na nesnadnou cestu hledání odpovědí na klíčové pastorační otázky církve v situaci diaspory, a to uprostřed sekulárního světa. Na jaký typ otázek hledá odpověď? Uvedme tři hlavní ohniska zájmu: Kdo jsou ti, kteří se nedají zařadit mezi věřící, nebo nevěřící? Máme mít zájem o ty, jejichž život se odehrává v sociálních skupinách, které se vymykají tomu, co jsme znali dříve? Můžeme nevidět ty, kteří se svými rozhodnutími zařazují mimo tradici, mimo církevní i světské instituce, programově se drží stranou institucí, ideologií a systematického pojmání sociálních i kulturních vztahů, včetně víry a staví se tím kriticky vůči všem projevům konzumního pojetí světa?

Nejdříve přiblížme jen zběžně okolnosti, které vedly k překladu této knihy. Německý překlad francouzského originálu *L'étonnement de croire* (Les éditions de l'atelier, Paris 2013) vychází péčí *Katolického pracoviště pro misijní*

pastoraci (*Katholischen Arbeitsstelle für missionarische Pastoral*) v Erfurtu. Lze říci, že v německy hovořící oblasti se jedná v současnosti o velmi výrazně se profilující teologické fórum, jehož úkolem – svěřeným Německou biskupskou konferencí – je podporovat procesy pastorační transformace diecézí v Německu. Sleduje vývoj a procesy změn v diecézích a výzkum v příslušných referenčních vědách. Reflektuje a analyzuje z hlediska pastorální teologie a spirituality svá pozorování ve světle jiných teologických disciplín a rovněž z hlediska ostatních sociálních a náboženských věd a rozvíjí hodnotící interpretační kritéria. Doprovází, propojuje a podporuje diecéze v jednotlivých pilotních projektech. Toto pracoviště je součástí *Pastorační komise Německé biskupské konference*, vedené mohučským biskupem dr. Petrem Kohlgrafem. Finančně je zajištěna neziskovým sdružením KAMP, jehož předsedou je dr. Ralph Poirel, vedoucí pastoračního oddělení sekretariátu Německé biskupské konference z Bonnu. Přenášet francouzské podněty v oblasti pastore i do Německa bylo rozhodnutím právě tohoto pracovního fóra. Za vydáním překladu této poměrně drobné knihy stojí dvě osobnosti. První z nich je Hadwig Müllerová (1947), první

editorka německého překladu knihy, která působí od roku 1997 jako konzultantka na Institutu misiologie v Cáchách. Po studiu teologie a psychologie obhájila doktorát o Jacquesu Lacanovi a Simone Weilové; v letech 1983–1994 pracovala v Brazílii, kde v São Paulu pomáhala budovat místní komunity, školila laické vedoucí a organizovala městské hnutí bezzemků. Druhou osobností je profesor Reinhard Feiter (1956), od roku 2004 profesor pastorální teologie a náboženské výchovy na Katolické teologické fakultě Vestfálské Wilhelmovy univerzity v Münsteru.

Albert Rouet se i mimo Francii proslavil *pastorací povolání* spočívající v pověřování dobrovolně se angažujících věřících k participativnímu vedení a formaci farních společenství ve větších celcích, v pastoračních zónách (srov. Albert Rouet, François Diot, „V Poitiers na to jdou jinak,“ in *Perspektivy*, č. 6 /2005/, s. 4). Vůdčí myšlenkou obnoveného hnutí ve farnostech bylo heslo: *Daruj svobodně*. Jeho publikované pastoračně-teologické podněty byly přenášeny z Francie do mnoha jiných oblastí a zemí Evropy i zbytku světa. Jsou známy pod klíčovým heslem *pastorale d'engendrement* ve smyslu života, který pastoraci rodí. Tento přístup ovlivnil úvahy o pastorační práci

a misii v celé Evropě. Christoph Theobald ji definuje jako „evangelijní pohled na skutečnost, totiž jako plod trvalého obrácení, spojeného se způsobem jednání, zakoreněného v místě a čase“ (Philippe Bacq, Christoph Theobald, *Passeurs d'Évangile. Autour d'une pastorale d'engendrement*, Paris 2008, s. 224).

Na první pohled je zřejmé, že autor se pozorně dívá, bedlivě pozoruje vnitřní dynamiku dění v církvi a ve společnosti. Z této pastorační bdělosti přináší pronikavě přesné a výstižné vyhodnocení alternativ – budoucí misijní pole katolické církve. V každé kapitole proniká hlouběji k těm, kteří jsou v běžné pastorační praxi odepisováni jako nezajímaví. Dodejme jeho slovy: „Od nás, kteří jsme si navykli považovat se za věřící!“ (s. 12). Stále jasněji se odkrývá diametrálně rozdílný pohled mezi logikou našeho církevně-kanonicky-světského způsobu uvažování a logikou evangelia. Z jeho zorného úhlu jsou to právě tito „vzdálení“ a „zároveň blízci“ lidé, kdo vrací víře postoj prvního zázraku, totiž prožření, úžas, údiv, obdiv a úctu k jinému.

Albert Rouet se ve své knize, založené na jeho dlouholeté pastorační zkušenosti, vyrovnává s typologií otázek, jejichž společným jmenovatelem je téma lhostejnosti sekulárního člověka vůči křesťan-

ství. Vnímá velmi intenzivně určitý specifický typ otázek: Jak můžeme žít své lidské vztahy, když vítězí lhostejnost? Jak můžeme žít své společenské vztahy, když se objevuje v nás hluboká nechuť žít? Nezájem provokuje toho, kdo se zajímá o člověka, toho, kdo přišel zvěstovat evangelium o životě silnějším než smrt a setkává se s prostředím, kde život jako lidský úděl nepřitahuje. Křesťané jako Ježíšovi učedníci, jeho dnešní svědkové, jsou konfrontováni s touto bolestnou skutečností, která je někdy nechává bezradné a bezmocné v jejich nesmírném nasazení pro pastorační práci, jíž se ocitají ve světě mezi lidmi dneška ve stavu nepochopení. Jaké postoje by mohly umožnit opravdové setkání, životodárné setkání, po kterém touží Kristus, který se přibližuje těm, které potkává na své cestě? Nechat se poučit, abychom prolomili *propustnost* našich životů, které nejsou schopny přijmout novost kvalitního setkání: tak se církev ve svých vztazích se světem, stejně jako každý z nás, může dát do školy vztahů založených na radikální důvěře, učednictví společného bytí, kde setkání obývá dobro a pravda. Albert Rouet zdůrazňuje, že tato široce rozšířená a současnou společnost pronikající lhostejnost nás nutí věřit, že v každém našem setkání jde

o podstatnou jedinečnost člověka, abychom zjistili, že síla tohoto setkání je plodnější než vyčerpávající obsah slov. Musíme opustit svůj deismus a žít smlouvu s Pánem, opustit diskurzivní styl a vstoupit do bratrského a trpělivého dialogu s našimi současníky. Kristus sám nikdy nikoho nenutil, zůstal tichý, k dispozici, žil naprostým darováním sebe sama. Chápe pastorační jako cestu, na které si rozhodně nejsme jisti sami sebou. *Pastorační* znamená pro něj způsob vnímání: nejsme sami, protože On kráčí s námi.

Dostáváme se k těžišti sdělení celé knihy: Jak těžké je dnes předávat víru! Kolik křesťanů, zvláště těch starších, si toto hořké zjištění vyčítá a často se kvůli tomu cítí provinile. Těm, kteří tak činí, lze jen doporučit, aby si přečetli knihu Alberta Roueta.

Hrozíva lhostejnost ke všem náboženským otázkám: taková je charakteristika současné nevíry. Originalita této knihy spočívá ve velmi podrobné analýze tohoto jevu. Lhostejnost k otázce Boha a náboženství nemá nic společného s ateismem, s tou formou nevíry, která v minulém století umožnila křesťanům organizovat *dialogy mezi věřícími a nevěřícími*, zejména marxisty, debaty, které mohly být vřelé, ale na jejichž konci obvykle každý zůstal na svém.

Tato lhostejnost není ztotožňována ani s antiklerikalismem.

Emeritní arcibiskup z Poitiers, který ze zkušenosti ví, o čem mluví, lituje, že si katolíci příliš často neuvědomují realitu a vnitřní povahu této lhostejnosti, přestože si na ni neustále stěžují, a dokonce trpí, že se jim nedaří předávat víru mladším generacím. Úspěch velkých shromáždění, jako jsou Světové dny mládeže, ale také příležitostná účast mnoha lidí na křesťanských obřadech, jako jsou svatby nebo pohřby, ale také křest dětí, které pak už nedostávají náboženskou výchovu, zakrývají do jisté míry velmi zásadně postupné „prolézání“ této mentality do společnosti. Nejedná se zde pouze o rodiče, vychovatele, ale stejnou bezmocnost nacházíme i v očích církevních představitelů. V minulosti se ateisté a antiklerikálové během náboženských pohřbů svých přátel a příbuzných zdržovali poněkud v nějaké kavárně poblíž. Dnes, kdy převládá lhostejnost, se lidé nezdráhají vstoupit do kostela na takový obřad. Ale ve skutečnosti je to nezajímá, ani jim to nedává nějaký bližší smysl.

Individualismus, který neoliberalní společnost pěstuje, je podle Alberta Roueta do značné míry zodpovědný za lhostejnost v náboženských otázkách: „Individualismus a lhostejnost se na-

vzájem posilují. (...) Do náboženské oblasti se šíří lhostejnost, která je v rozporu s individualistickými aspiracemi, protože je vnímána jako omezení.“ (s. 38)

„Náboženská lhostejnost nás nutí revidovat naše soudy o způsobech vztahu k církvi.“ (s. 43) Albert Rouet lituje, že mnozí katolíci, zejména faráři, tuto skutečnost nevidí nebo nechtějí vidět. „Mnozí současníci budou mít s církví jen letmé kontakty,“ (s. 34) píše. Tato viditelná přerušovaná historie často skrývá hlubší a souvislejší vazbu, než se zdá. Výslovně vyžaduje, aby byl každý kontakt nabit maximální dávkou pravdy a respektu, jako by se vše odehrávalo najednou.

Proto bývalý arcibiskup z Poitiers přikládá velký význam dialogu v duchu II. vatikánského koncilu (*Dialog im Sinne des Konzils*, s. 19–36). Ne toliko dialog mezi institucemi, skupinami nebo kategoriemi, ale mezi lidmi. Vždyť dialog lze považovat za konstitutivní prvek lidskosti, a aby člověk mohl žít, musí *vstoupit do vztahu*. A aby současný člověk znovu objevil chuť k náboženství, je třeba *probudit touhu po něm*.

Na základě tohoto základního postřehu o náboženské lhostejnosti rozvíjí Albert Rouet podnětnou, ale také náročnou úvahu o tom, jak mohou křesťané, kteří nejsou

imunní vůči zmatkům charakteristickým pro naši dobu, i v této situaci, doslova *přitom a v tom*, vydávat každodenní svědectví o své víře, bez okázalosti, v lidsky hřejivé blízkosti a pozornosti k druhým a k tomu, co prožívají. Musí doslova „vynalézt církev něhy“ (*Eine liebevoll mitfühlende Kirche erfinden*, s. 91–104). Podle autora to znamená zejména opustit jansenismus, který stále negativně poznamenává katolickou církev. Tato úvaha je podložena biblickými odkazy a vychází z Kristova postoje v evangelii.

Způsob psaní biskupa Roueta poněkud ztěžuje krátké, výstižné a přesné shrnutí jeho slov. Jeho postřehy krouží kolem tématu v soustředných kruzích, které vzhled od problematiky prohlubují a zaostrují. Přesto můžeme identifikovat tři základní směry, jimiž, zdá se, shrnuje své myšlenkové okruhy. Pokusíme se je dokumentovat s použitím citátů z knihy. Nemůžeme udělat nic lepšího, než zde reprodukovat v náznacích jeho pozoruhodnou analýzu. Jaké jsou pro církev a křesťany tyto tři základní cíle pro budoucí misijní poslání ve světě plném lhostejnosti?

Za prvé, upřednostnit čitelnost (věrohodnost) před viditelností (reklamní imprese): „(...) tato církev se obává samotného pode-

žření, že by mohla vypadat jako úpadek. Má ráda velká čísla, která mají podpořit zdání její vitality a dokazovat její stálý růst. Za tímto účelem se snaží zviditelnit, a to i v detailech svých stavovských znaků. To znamená, že zaměňujeme to, co je viditelné, čeho si každý všimne, s tím, co je čitelné, a čemu nakonec každý rozumí.“ (s. 121–122)

Za druhé, zahájit decentralizaci církve: „V současné době se debata o idejích v církvi i ve státě odehrává mezi zasvěcenými, což zvyšuje lhostejnost těch, kteří jsou unaveni touto podívanou.“ (s. 125) „Situace náboženské lhostejnosti proto vyžaduje nový pastorační postoj, možná méně institucionální, ale svěřený do péče každého věřícího. Předpokládá, že instituce začíná důvěrou ve své členy, aby jim ponechala nezbytný prostor pro kontakt a iniciativu (...).“ (s. 50)

Nakonec se vrátíme k *prvotní víře*, která spočívá především ve víře v člověka jako obraz Boží: „Lhostejnost totiž představuje pro víru tu nejtěžší otázku: ne opozice, která vždy uznává svého protivníka a tím ho ctí, ale opozice nezájmu. Kristus se zajímal o člověka a vystavil se veřejně a potupné smrti. A nikoho nenuť. Je tam, mlčí, bez výčitek a hořkosti. K dispozici. Tento naprostý a tichý dar přitahuje ty, jejichž celý život je

ponořen do ticha, kterému nikdo jiný nevěnuje pozornost. Vnímat jej znamená vydat se na cestu a razit si cestu. Ne náboženský systém, ale cesta. A to s doprovodem.“ (s. 130)

Pastorale d'engendrement, jak jsme ji definovali výše, nezačíná konstatováním nedostatku a snahou o jeho nápravu, ale tím, že si všímá plnosti. Proto jsou úvahy autora také nazvány začátkem naplnění Ježíšova příslibu, jenž se nachází v Lukášově evangeliu v souvislosti s vysláním dvaasedmdesáti učedníků (Lk 10,1–16): „Žeň je veliká, ale dělníků málo“ (Lk 10,2a). Tímto slovem totiž *pastorale d'engendrement* klade církevní pastorační otázku, zda je v ní pro tuto hojnou žeň, která je (možná pro mnohé překvapivě) již připravena na polích světa, také dostatek ženců, nebo zda jsou tyto přípuštění uvnitř církevních stereotypů se jimi také stát; a dále klade otázku, zda je víra daná Božím Duchem církvi jako instituci vůbec vidět nejen jako výchovný program, katecheze, kázání církve učící, ale také v setkáních s lidmi (srov. Christoph Theobald, *Christentum als Stil. Für ein zeitgemäßes Glaubensverständnis in Europa*, Freiburg: Herder, 2018, s. 304). To však skutečně závisí na tom, zda víra – i když to není víra v Krista a Boha – není vnímána jako ztrá-

ta „naší“ víry, ale je respektována a ceněna jako *víra života* vůbec, která se stává místem prostupnosti lidské zkušenosti dneška s přítomností Krista v tomto světě prostřednictvím svědků víry.

Pavel Ambros

MIGUEL ANGEL FIORITO:

CERCARE E TROVARE LA VOLONTÀ DI DIO. GUIDA PRATICA AGLI ESERCIZI SPIRITUALI DI SANT'IGNAZIO DI LOYOLA

(Milano: Ancora, 2021, 1076 stran, ISBN 978-88-514-231-3)

Podívejme se blíže na monumentální text recenzované knihy, překvapující svým počtem stran, biblickými citacemi a odkazy na ignaciánské prameny. Je nejen *vádemékem* pro pochopení spirituality Tovaryšstva Ježíšova, ale má i pedagogickou hodnotu pro dnešek. Pod předmluvou je podepsán oblíbený žák *Mistra Fiorita*, jak mu říkali jezuité v Argentině a Uruguayi, papež František. Recenzované dílo představuje v jistém smyslu závěrečný a dokončený dodatek k poctě a vděčnosti římského biskupa svému duchovnímu učiteli, který byl ne náhodou definován jako muž, který mnohé z nás naučil modlit se.

Klíčovým slovem rozsáhlé publikace, která je velmi důkladným komentářem k teologii a praxi *duchovních cvičení svatého Ignáce* (= DC), je slovo *pomoc*. Již v prologu své knihy (s. 3–5) autor objasňuje, o co se mu v knize jedná. Kniha obsahuje řadu *schémat pro duchovní četbu* těm, „kteří jsou dobře disponováni vést a dělat si DC, totiž plné měsíční exercicie. Jestliže však období by bylo zkráceno, například na osm nebo deset dnů, bude si ten, kdo dává duchovní cvičení, moci vybrat ze schémat podle své potřeby“ (s. 3). Již při letmém pohledu je zřejmé, že kniha je svým rozsahem a metodou nepřebornou zásobnicí metodických instrukcí a jejich teologického objasnění, jež vyrůstají z poučenosti, zkušenosti, studia a reflektované praxe. Tato kombinace přístupů umožňuje vstoupit do samé podstaty DC. Osobnost autora zpopularizoval mimo hranice Argentiny papež František, který se počítá mezi jeho žáky. Autor byl v generaci jezuitů druhé poloviny 20. století nazýván jednoduchým přídomkem „mistr“. Papež sám ve svém úvodu píše: „Pomůcky, které nám poskytl, byly jednoduché, ale nezbytné. Tato kniha o nich podává zprávu s otevřenou nebo – jak bychom dnes řekli – interaktivní strukturou. (...) Zastavím se u několika věcí, které byly dobré

pro mě, a doufám, že budou dobré i pro ostatní. Fiorito dvakrát trvá na tom, že pomoc z jeho strany je možná „do určité míry“. Toto vědomí a přijetí vlastní omezenosti nám napovídá, jak hluboký byl v něm respekt a důvěra ve svobodu druhého. Jeho pomoc sahá až do bodu, kdy si druhý ve své svobodě upřímně přeje, abychom mu pomohli. (...) Duchovní pomoc je pomoc ke svobodě. Je to tedy podpora vedená diskrétní láskou, která, aniž by špatně zacházela s hranicemi, umí najít i ty touhy tužeb, na nichž spočívá milost. S touto touhou po touze je možné pomáhat těm, kdo praktikují duchovní život, aby vykročili vpřed s odvahou a smělostí“ (s. VII–VIII).

Kniha, která je klasikou spirituality, je ve španělském prostředí velmi dobře známá a vyšla v mnoha vydáních. Je praktickým a užitečným komentářem pro ty, kdo chtějí exercicie praktikovat, nejen je studovat. Pomohla mnoha jezuitům ve formaci nejen pochopit, ale také uvést do praxe plody a dary, které vzbudily DC. Při studiu a četbě těchto stránek přivedly jimi podnícené myšlenky papeže Bergoglia k jádru Ignácovy mystické zkušenosti (1522–1523), kterou baskický světec prožil v jeskyni v Manrese. Již v roce 1985 napsal tehdejší otec Bergoglio jako prostý jezuita prolog k ji-

nému klíčovému textu svého mistra s názvem: *Discernimento y lucha espiritual. Comentario de las reglas de discernir de la primera semana de los Ejercicios Espirituales de San Ignacio de Loyola*, Buenos Aires: Diego de Torres, 1985.

Svazek má stejnou strukturu jako knížečka Ignácových DC. Otec Fiorito rozděluje své dílo do 12 kapitol, které obsahují přibližně 200 listů k četbě: 1. Úvod do Duchovních cvičení (s. 11–70); 2. Východisko a základ (s. 71–126); 3. Modlitba v prvním týdnu (s. 127–200); 4. První týden cvičení (s. 201–346); 5. Modlitba ve druhém týdnu (s. 347–400); 6. Pánovo dětství (s. 401–496); 7. Vyvolení nebo náprava životního stavu (s. 497–590); 8. Duchovní rozlišování (s. 591–667); 9. Aktivní život Pána (s. 667–796); 10. Třetí týden cvičení (s. 797–872); 11. Čtvrtý týden cvičení (s. 873–942); 12. Nazírání k nabytí lásky (s. 943–964).

Klíčová a málo známá postava autora, spíše tichého kněze, téměř okrajová ve srovnání s velikány jako Hugo Rahner a Ignacio Ipparraguirre, je ale zásadní pro pochopení nehlubších a nejniternějších kořenů ignaciánské spirituality, na niž Jorge Mario Bergoglio stavěl jako jezuitský scholastik, magistr noviců a poté jako provinciál argentinských jezuitů. Jen krátce připomeňme

vztah současného papeže s jeho řeholním spolubratrem. Proč? Protože měl zásadní vliv na jeho intelektuální formaci. Fiorito byl pro něj *mistr modlitby a duchovního rozlišování*. V letech 1968–1978 Jorge Mario Bergoglio dokončil jezuitskou formaci a začal působit jako kněz, nejprve jako novicmistr a později jako provinciál. Když byl vysvěcen na kněze (1969), bylo mu téměř 33 let. V té době na něj měla velký vliv jedna osoba: Miguel Ángel Fiorito (1916–2005). Byl rektorem Salvadorské univerzity (1970–1973) v Buenos Aires a předtím profesorem metafyziky, děkanem filozofické fakulty Collegio Massimo v San Miguel (1964–1969) a ředitelem časopisu *Stromata*, v němž vycházely články profesorů filozofické fakulty. Fiorito byl pro své studenty díky svým intelektuálním a duchovním schopnostem nespornou oporou. Jako provinciál představený ho Bergoglio pověřil dvěma důležitými úřady v provincii: funkcí instruktora *třetí probace* (poslední stupeň formace jezuitů) a funkcí odpovědného redaktora časopisu *Boletín de Espiritualidad*. Do tohoto období spadá většina studií o jezuitské spiritualitě od Fiorita, zejména jeho práce o DC a o duchovním rozlišování. V tomto formačním prostředí probíhalo spolu s řádným studiem na filozofické

fakultě neformální intelektuální sdílení četby, osobních úvah a církevních a pastoračních zájmů. Tento intenzivní a tvořivý teologický dialog je důležité mít na paměti, neboť právě on hluboce ovlivnil myšlení budoucího papeže. Byla to léta bezprostředně následující po Druhém vatikánském koncilu. Přijetí koncilu vyvolalo v Latinské Americe protichůdné reakce (podobně jako i jinde ve světě) na jedné straně, na straně druhé vzrůst silného regionálního povědomí. Studenti a profesori jezuitské koleje sledovali již samotný průběh koncilu s velkým zájmem a po jeho uzavření se aktivně zapojili do procesu jeho recepce a realizace. Z historického hlediska máme co do činění s momentem obnovy, který byl přijat dvěma protichůdnými způsoby. Jedni tuto *obnovu* chápali jako změnu (k horšímu či lepšímu), druzí jako zdroj znovuzrození, obnovy a omlazení. Církev v Latinské Americe se ocitla v napětí mezi těmito dvěma pohledy, tím i ne vždy s jednoznačně ujasněnou orientací. K otci Fioritovi se budoucí papež František vždy veřejně přiznával. Cítil se být zavázán tím, že se v autentickém *rozlišování duchů* naučil praktikovat DC (a to i ne často realizovaná DC v úplnosti, totiž ve čtyřech týdnech prožívaných v naprosté samotě). Díky němu si vzal za svá

slova, která Jerónimo Nadal připsal Ignáci z Loyoly: „Najdi Boha ve všech věcech.“

V tomto období však existoval určitý styl, možná i *způsob bytí*, který byl charakterizován intelektuálním vzmachem, studijním zápallem, jež utvářely atmosféru Collegia Massima. Studium, reflexe a sdílení pomáhaly dozrávat myšlenkám, které dostaly podobu článků ve dvou publikacích fakulty: v časopise pro filozofii a teologii *Stromata* a již ve zmíněném časopise *Boletín de Espiritualidad*, zaměřeném na duchovní a pastorační formaci.

Fiorito sám o tom píše: „Vše, co nám dělalo dobře u autorů, které jsme četli, jsme shrnovali do schémat, která zachycovala naši duchovní četbu, abychom nějakým způsobem napomohli praxi měsíčních DC. (...) Doplňovali do nich citáty dalších autorů a naše vyjádření k nim.“ To, co Fiorito nazýval *ficha de lectura espiritual* (*pracovní list pro duchovní četbu*), je podle papeže Františka „samostatný literární žánr“, originální. Fiorito často distribuoval cyklostylované listy s modrým inkoustem. Téma na těchto listech se musela vejít na vodorovný list, někdy téměř bez okraje, aby bylo možné přečíst celý obsah za sebou. Byly to krátké, zajímavé a vždy praktické spisy. V nich přebíral texty jiných

autorů za své, volně je používal, komentoval a opatřoval poznámkami. Toto převedení bohatého a složitého materiálu do podoby zvládnutelných čtecích archů je výsledkem dlouhé práce plné rozjímání a rozlišování. To, co Ignác nazývá reflexí, abychom získali plody z toho, co jsme rozjímali a co nám přineslo dobro, se ve Fioritových rukou mění v přežvýkané plody a rozděluje se do dávek s přemýšlením o tom, co si exercitant může a musí osvojit v každé fázi svých cvičení“ (s. VIII–IX). Sám Fiorito „upozorňuje čtenáře, aby tuto knihu četli a používali ve stejné dynamice a ve stejném duchu, v jakém byla napsána“ (s. 5).

K pochopení významu knihy nám může pomoci fundovaná prezentace kritického souborného vydání díla Miguela Angela Fiorita, obsahující celkem pět svazků s názvem *Escritos*, La Civiltà Cattolica, Roma 2019 [= *Escritos*]. Editorem tohoto monumentálního díla, které zahrnuje velkou část Fioritovy intelektuální tvorby z let 1952 až 1991, je jezuita a mimo jiné i synovec papeže Bergoglia José Luis Narvaja, profesor patristické teologie na Katolické univerzitě v Cordobě a ředitel *Instituto Thomas Falkner SJ*, který studoval ve Frankfurtu nad Mohanem (Philosophisch-Theologische Hochschule Sankt Georgen) a na

římském Augustinianu. V roce 2017 se habilitoval v Němecu v oboru dějin teologie antiky a středověku. Nyní působí v Římě. Papež při prezentaci souborného díla říká: „Vycházím z výrazu, který Fiorito používá ve svém článku nazvaném *Platónova Akademie jako ideální škola* (*Escritos*, I, 1952–1959, s. 188). Výraz zní *Magister dixit* (Mistr by řekl). Vyskytne-li se obtíž, která není výslovně řešena tím, co řekl Mistr a dobrý žák, který se cítí odpovědný za hodnotu přijatého učení a chce je obhájit, vymaní se s tím, že řekne: *Mistr by řekl*. Když jsem si znovu pročítal různé články, přemýšlel jsem, co by v takové situaci řekl Mistr. Ve skutečnosti ani ne tak *co by řekl*, ale *jak* by to řekl. To mě inspirovalo k další věci, na kterou Narvaja upozorňuje, totiž že Fiorito se rád považoval za komentátora v přesném slova smyslu: za toho, kdo *komentuje spolu-přemýšlením* (*commentum*), tj. myslí společně s (jiným) autorem.“ (Papa Francesco, Miguel Angelo Fiorito, Maestro di dialogo, in *La Civiltà Cattolica*, 2020/I/4070, s. 105). Podle papeže to byl právě „Fiorito, kdo nám předal *ducha školy*, v němž duševní vlastnictví má komunitní smysl. Zde se ve skutečnosti žádný žák necítí být absolutním pánem dědictví svého mistra do té míry, že by z něj vylučoval ostatní. Na-

opak, chce je předávat a rozmnožovat šťastné vlastníky téhož duchovního pokladu. A co víc, chce sdělit právě tuto sdělnost. Fiorito zde v této souvislosti citoval vyjadřující Augustinovo vyjádření v *De doctrina christiana*: „Všechno, co se vlastně nevyčerpá, když to dáš, pokud to vlastníš, aniž bys to rozdělil, nevlastníš to tak, jak bys to vlastnit měl“ (I, 1)“ (*Tamtéž*, s. 106).

Toto „jak“ papež objasňuje způsobem, který můžeme chápat jako uvedení do studia této publikace. Cituje slova Fiorita, který to sám objasňuje s odkazem na své tři mistry: Hugo Rahner SJ, Romano Guardini a Gaston Fessard SJ (*Dialektika Duchovních cvičení Ignáce z Loyoly*, Olomouc: Refugium, 2004), a hovoří o pochopení DC v rámci pojmu *metahistorie spirituality*. Hugo Rahner hovořil o existenci *metahistorie*, která umožňuje shodu záměrů a činů mezi dvěma lidmi, kteří se navzájem neznají ani spolu nežijí. „Existuje *metahistorie*, která se někdy neobjevuje přímo v dokumentech, ale je založena na identitě určitého mystického porozumění a je způsobena nepřetržitým působením jednoho a téhož Ducha Svatého, neviditelně přítomného v jeho viditelné církvi. Ta je posledním, avšak transcendentním důvodem této duchovní homogenity, která je dána křesťanům různých epoch.

Fiorito si vytváří vlastní perspektivu, z níž o církvi uvažoval nedávno kanonizovaný světec John Henry Newman: „Katolická církev nikdy neztratí to, co kdysi měla (...). Spíše než aby přecházela z jedné fáze života do druhé, přenáší si své mládí a zralost do stáří. Církev nezměnila to, co vlastnila, nýbrž to nashromáždila a podle okolností vybírá ze své pokladnice nové nebo staré věci“ (The mission of St Benedict, in *Historical Sketches*, II, London: Longmans, 1840, s. 368). Napadá mě krásná věta Gustava Mahlera: „Tradice je zárukou budoucnosti, a nikoli schránou pro popel“ (Escritos, I, 1952–1959, s. 111). Příklon k německé škole studia ignaciánské spirituality je v Argentíně vnášen právě postavou Fiorita. Je dobré reflektovat tyto postřehy, které i dnes nabývají na důležitosti při *nových hrách s DC*, kdy libovůle jejich tvůrců spíše naznačuje nedoučenost než novátorství.

Fiorito v roce 1956 napsal: „Pokud jde o mne, přiznávám, že už nějakou dobu přemýšlím o ignaciánské spiritualitě. Přinejmenším od chvíle, kdy jsem poprvé vážně absolvoval DC, pocítoval jsem sled protichůdných duchů, kteří se postupně personalizovali ve dvou pólech jediného osobního rozhodnutí. (...) Až do chvíle, kdy se mi dostala do rukou kniha

tím nejbanálnějším a nejprozaičtějším způsobem, totiž jako doplňková četba k výuce němčiny: pro mě se nestala toliko zářným zjevením možnosti vyjádření, ale naplněným vyjádřením toho ideálu, který jsem předtím už dlouho tušil. (...) To, co mělo být po mnoho let mou prací, bylo okamžité přijetí výsledků práce někoho jiného, Huga Rahnera“ (Escritos, I, 1952–1959, s. 188). Podle papeže se Hugo Rahner postaral o to, aby Fiorito začal rozlišovat tři milosti: *ignaciánská magis*, která byla pečeti a rozsahem Ignácovy duše a neomezenou hranicí jeho aspirací; *rozlišování duchů*, které světcí umožnilo usměrňovat tolik síly bez zbytečných experimentů a bez klopýtnutí. A to *diskrétní lásku*, která se tak vynořila v Ignácově duši jako osobní příspěvek k probíhajícímu boji mezi Kristem a satanem; a toto bitevní pole nebylo vůči světcí vnější, ale procházelo středem jeho duše, rozdělené proto na dvě *Já*, která byla jedinými dvěma možnými alternativami jeho základní volby. Odtud Fiorito čerpal nejen obsah, ale i styl svých *komentářů* (Escritos, V, s. 176–189).

Přístup Fioritův k DC lze charakterizovat několika typickými známkami jeho způsobu vedení duchovního rozhovoru: a) Při duchovním doprovázení se *zdržoval vně*. Nastavoval zrcadlo tomu, co

se v druhém dělo, potom mu dal svobodu, bez nabádání a soudů. Respektoval druhého. Důvěřoval mu. Tím se stavěl proti *ideologizaci* duchovního rozhovoru ať s odkazem na různorodé psychologické přístupy, módní metody nebo přenášení kulturních podmínek bez jejich vyhodnocení. Chápal ideologii jako monolog s jedinou ideou (často *fixní*). Postupoval po jednotlivých krocích: studium, modlitba a čin. „Těm, kdo dávájí DC a musí vést druhého, Ignác radí: ‚Ten, kdo dává cvičení, nemá se tedy obracet nebo přiklánět ani k jedné, ani ke druhé straně, nýbrž zůstat v rovnováze a nechat přímo jednat Stvořitele s tvorem a tvora se svým Stvořitelem a Pánem‘ (DC 15). Ačkoli mimo DC je přípustné *druhého pobízet*, Fiorito dával přednost postoji nepřiklánět se na jednu či druhou stranu, protože „při hledání vůle Boží je vhodnější a mnohem lepší, aby se Stvořitel a Pán sám sděloval jemu oddané duši tím, že ji přivine ke své lásce a chvále a disponuje pro tu cestu, na které mu od této chvíle bude moci lépe sloužit“ (DC 15). Díky tomu, že se *držel mimo*, byl pro všechny oporou bez sebemenšího stínu zaujatosti. Ve vhodnou chvíli, kdy ti, kdo s ním konali DC, potřebovali, například v situaci, kdy je pokušení blokovalo nebo naopak, kdy byli v dobrém

rozpoložení k *volbě*, uměl Mistr zasáhnout silně a mocně svým slovem. Hned poté se stáhl, opět se *držel mimo* a nechal Boha působit v těch, kdo konali DC.“ (Papa Francesco, Miguel Angelo Fiorito, Maestro di dialogo, s. 117). b) Při DC nikdy nepřednášel kázání, body či připravené meditace. Místo toho měl pro každého připravený lísteček s body, které sloužily jako pomoc k meditaci. Důvod byl prostý: měl charisma rozlišování a prorocství ve smyslu správně sdělovat Pánovy milosti, zakoušené ve vlastním životě. c) Raději citoval, než přednášel vlastní názory, postupy nebo své přesvědčení. Ukazoval podstatu a aktuálnost myšlenek těch druhých. Měl své oblíbené autory. K nim patřil i sv. Petr Faber a jeho *Duchovní paměti*. „Sdílel Faberovu vnímavost v napětí opačných pólů s poněkud chladnou a objektivní myslí inženýra, kterým byl původně“ (*Tamtéž*, s. 118). „Fiorito měl zvláštní nos na *vycítění* zlého ducha; uměl rozpoznat jeho působení, rozlišit jeho tiky, demaskovat ho od špatného ovoce, hořké pachuti a stopy opuštěnosti, kterou za sebou zanechává. V tomto smyslu lze říci, že byl mužem vyzbrojeným proti jednomu nepříteli: zlému duchu, satanovi, ďáblu, pokušiteli, žalobci, nepříteli naší lidské přirozenosti. Mezi Kristovým a Satanovým

praporem se osobně rozhodl pro našeho Pána. Ve všem ostatním se snažil rozlišovat *natolik, nakolik*. A u každého člověka byl milujícím otcem, trpělivým učitelem a (když se to stalo) i rázným oponentem, ale vždy s respektem a loajalitou. Nikdy ne nepřítel“ (*Tamtéž*, s. 119).

Přibližme z mnoha témat dvě, která naznačují celkový přístup autora. Jak zdůvodňuje každoroční opakování DC? Ptá se: Do jaké perspektivy je třeba zasadit toto *každoroční opakování* osmi dnů, aby přineslo hojné ovoce? Odpověď spočívá v tom, že je třeba DC považovat právě za *opakování*. Toto opakování je podobné těm, která Ignác tolik doporučuje v rámci exercicií. Kromě toho je možné chápat DC dále jako procvičování *identity*, totožnosti, kdo jsem. Konečně jsou součástí stálé, *trvalé formace*. Z této trojí perspektivy se každý konkrétní a specifický návrh, jak je konat, ukáže jako prostředek, který je velmi účinný k tomu, co je cílem DC: svobodné přilnutí k Bohem svěřenému životnímu povolání tím, že si osvojují stále hlouběji Ježíšův způsob jeho uskutečnění, navíc znásobený rostoucí životní, zakořeněnou zralostí v našem lidství.

Opakování v jeho pohledu neznamena pouhé vrácení se k tomu, co bylo předmětem našich rozjímání a meditací. Už vůbec ne

jen mechanicky pojatému zopakování toho, co již bylo. Je spíše jedním z mnoha způsobů uplatnění obecnější zásady, že „duši nenasytí a neuspokojí mnoho vědění, ale vnitřní procítění a zakoušení věcí“ (DC 2).

Opakování je třeba chápat jako návrat k tomu, o čem jsme předtím meditovali nebo přemýšleli, abychom si to lépe osvojili, hlouběji pochopili a procítili. Ještě podstatnější je to, že ono opakované téma a postup chceme vložit do prožívání velkých či malých změn, které se mezitím odehrály v našem nitru nebo vně nás. Ignác nás vede po duchovní cestě, která nepostupuje po přímce, ale spíše se rozvíjí a roste po spirále, která se neustále vrací na stále hlubší úrovně. Je to pedagogika, která více či méně vědomě vychází z trvalé duchovní tradice. Opírá se o autoritativní svědectví liturgie církve a redakce evangelií. Co jiného je vlastně liturgický rok, když ne cyklické opakování tajemství Pánova života, smrti a zmrtvýchvstání, které nás má přimět jít stále věrněji ve stopách pokračování a stále těsněji nás spojit s velikonočním tajemstvím Krista? Každoroční opakování exercicií přebírá funkci místa nebo okamžiku výslovného uplatnění vlastní totožnosti v povolání, které nám bylo dáno. Prostřednictvím paměti se exercitanti uvádí

do vztahu se svou minulostí jako předpokladem a neodstranitelným základem své přítomnosti a promítá se do budoucnosti s cílem a záměrem. Tímto způsobem *Já* udržuje a podporuje vnímání své vlastní kontinuity spolu s vnímáním vytrvalé blízkosti Pána a cítí se být pozváno, aby stále lépe přijímalo a asimilovalo do svého bytí a povolání vše, co do včerejška zakoušelo, a aby se s obnovou soudržností a jednotou zavázalo k zítřku. Výroční exercicie nám nabízejí příležitost k privilegiovanému uplatnění této identity povolání, která má své spontánní a pravidelně naplánované momenty, například v každodenním zpytování svědomí, i v běžném sledu dní (srov. s. 65–68).

Druhou otázkou je vztah mezi exercitantem a exercitátorem. Podle Fiorita DC předpokládají vztah mezi tím, kdo je dává, a tím, kdo si je koná. Tyto dvě osoby se navzájem doprovázejí v průběhu cesty, která je v podstatě předem daná. Mezi nimi probíhá dialog, a proto nelze roli toho, kdo vede exercicie, vykládat jen jedním způsobem. Až do určitého bodu má ignaciánské DC takovou hodnotu, jakou má ten, kdo ji vede. Důležitý je i jeho osobitý způsob používání ignaciánského textu. Ten, kdo dává exercicie, totiž navrhuje témata modlitby, zajišťuje správný cha-

rakter a průběh DC a vede exercitanta prostřednictvím duchovního rozlišování. Krátce se podíváme na tyto tři aspekty jeho pedagogické funkce a na to, jaká je odpovědnost exercitátora za každý z nich. DC nejsou podle Ignáce ponechány na osobní iniciativě těch, kdo DC konají: předpokládají přítomnost průvodce. Nesmíme proto zapomínat, že Ignác požadoval, aby se exercicie konaly pouze pod vedením jiných: v tomto bodě se shoduje s celou tradicí, která věřila v působení Ducha Svatého prostřednictvím člověka.

Ve věcech života a milosti je snadné se mýlit nebo nevědět, čeho se držet. Bůh vždy žehnal poslušnosti vůči druhému, jednomu ze svých vyslanců, stejně jako vždy jednal prostřednictvím vyslanců. Zatímco infantilismus je špatný, pokora znamená velikost i moudrost. Ani to člověka v ničem nesnižuje, ani ho to nezavazuje povinnosti hledat Ducha a osobně mu naslouchat.

Exercicie vytvářejí složitý vztah mezi těmi, kdo je dávají, a těmi, kdo je konají. Jistým způsobem patří prvenství tomu, kdo je vede; v jiném smyslu je však autorem vlastních DC právě exercitant. Jestliže ten, kdo dává DC, musí být považován za učitele a mistra, neznamená to, že ten, kdo je koná, musí být považován za pouhého

žáka, vykonavatele. Oba se musí vzájemně respektovat: ten, kdo dává exercicie, je ve službě toho, kdo je koná, a ten v něm poznává aktivního prostředníka, který mu pomáhá objevit Boží plán pro sebe.

Ten, kdo dává exercicie, bere velký ohled na člověka, který exercicie koná, na stupeň jeho přípravy, na tempo, kterým postupuje, na čas a okamžiky, které si Duch vybírá. Má obratnost, která je zároveň psychologická i duchovní. Dává si pozor, aby ho exercitant neovládal, vyhýbá se s veškerou opatrností tomu, aby si ho *podmanil* nebo ho káral. Exercitant se ochotně podřizuje tomu, co mu předepisuje ten, kdo exercicie vede, a tomu, co ignaciánský postup obnáší. Přijímá svého učitele ve víře. Je si vědom toho, že se nechává poučovat a vést, ale nikdy nezůstává pasivní (srov. s. 25–29).

Závěrem: Máme tedy před sebou modulární knihu, otevřenou knihu, která pomáhá těm, kdo cvičení dávají, i těm, kdo cvičí. Kniha je praktický komentář a pomůže těm, kteří chtějí DC nejen studovat, ale i praktikovat. Cílem je dát si čas na procítění emocí ducha a hledání Boží vůle skrze reformu svého života. V této souvislosti považují za zajímavé zdůraznit, jak se rozšiřuje a prohlubuje dnes tolik módní koncept reformy. Při

cvičeních není reforma pouze v napětí s tím, co bylo dříve deformováno, ne. Reforma je také přizpůsobení se – *konformita* – tomu, co je nové. Přijmout novou podobu: přizpůsobit se tomu, co je nové, tedy životu, stylu, kritériím a volbám Pána. Reforma nemá funkční charakter ani charakter sebezdokonalování, ale je zaměřena na poslání, na životní povolání každého člověka. Podle evangelijního modelu spočívá těžiště a vnitřní forma exercicií, jak říká Fiorito, ve vnitřní činnosti, která spočívá v tom, že prostřednictvím rozlišování poznáváme Boží vůli v důležitých otázkách našeho duchovního života. Celkové zhodnocení je více než pozitivní: Kniha v tomto rozměru, v němž byla napsána, v tomto rozměru malých poznámek ke cvičení, pomůže reformovat život všem, kteří chtějí cvičení provádět, nebo těm, kteří DC dávají v ignaciánském stylu. Pro ně je tento svazek důležitou příručkou uvádějící do literatury o exerciciích podle ignaciánské pedagogiky a spirituality, stejně tak i umožňující adaptaci klasických přístupů v současném kontextu. Ne nedůležité je i konstatování, že ten, kdo chce interpretovat nebo kriticky hodnotit papeže Františka a jeho pontifikát, nemůže tak učinit bez důkladné znalosti této knihy.

Pavel Ambros

JÁN POLÁK:

*KRÁSA NA PRODEJ? HISTORICKÉ,
ANTROPOLOGICKÉ A ETICKÉ ASPEKTY
ESTETICKÉ CHIRURGIE*

*(Červený Kostelec: Pavel Mervart,
2022, 388 stran, ISBN 978-80-7465-
-538-8)*

Provokatívny titul knihy zjemňuje jej podtitul, ktorý presnejšie špecifikuje jej obsah, no zachováva silu položennej otázky v súčasných súvislostiach, keď sa často diskusia o zdravotníckom systéme priveľmi redukuje na jeho financovanie. Pohľad do histórie, ani nie tak dávnej, poukazuje na vznik a rozvoj plastickej chirurgie najmä po prvej svetovej vojne, keď išlo predovšetkým o pomoc obetiam ťažkých zranení najmä s postihnutím tváre. Problém osobnej identity a spoločenskej akceptácie človeka so znetvorenou tvárou po ťažkých popáleniach je nielen estetický, ale často aj fyziologický, sťažujúci dýchanie a prijímanie potravy. Vďaka množstvu operačných zákrokov sa zo všeobecnej chirurgie vyčlenila plastická chirurgia a dnes sa mení na estetickú chirurgiu. Autor poukazuje aj na dôležitý posun v samotnom chápaní lekárskeho zákroku, ktorý sa posúva z polohy liečiť pacienta do polohy spĺňať estetické predstavy klienta. Od

zámkrokov zachraňujúcich životné funkcie k zákrokom, ktoré prinášajú zvýšené riziká pre klienta. Do toho všetkého v súčasnosti najmä vo vyspelých krajinách vstupuje komercializácia zdravotníckych zariadení spojená s využívaním marketingových nástrojov, predovšetkým reklamy. Vyvážené však varuje pred rýchlymi a čierno-bielymi riešeniami, ktoré by akýkoľvek zákrok estetickej chirurgie jednoznačne schvaľovali či zatracovali. Odhaľuje riziko úzko špecializovaného prístupu k zdraviu človeka, a preto zdôrazňuje potrebu určitého návratu k holistickému chápaniu človeka a jeho zdravia. Naznačuje, že psychosomatická jednota, alebo telesne, duševná a duchovná jednota si vyžadujú multidisciplinárny prístup v zložitých rozhodnutiach. Osobitný dôraz kladie na rozlišovanie, tak na strane pacienta, či klienta, ako i na strane zdravotného pracovníka.

Monografia je rozčlenená do siedmich kapitol a obsahuje bibliografiu, ktorá zaberá úctyhodných štyridsať jeden strán a je obohatená menným registrom. Prvá kapitola predstavuje popis estetickej chirurgie z medicínskeho hľadiska. Sústreďuje sa predovšetkým na to, čo je dôležité pre jej následné etické hodnotenie. Podľa autora je ním rizikovosť zákrokov

a ich miera jej invazívnosti. Zo sociologického hľadiska zohráva významnú rolu aj ich rozšírenosť. Pri pohľade do štatistík sa nemožno ubrániť dojmu, že ide o špecifický problém bohatých západných krajín. Z cenníkov estetických chirurgov vyplýva, že ide o business v pravom slova zmysle, na ktorý ja napojená zdravotnícka turistika. Čítanie tejto kapitoly s presnými popismi jednotlivých zákrokov môže byť pre čitateľa, ktorý nemá zdravotnícke vzdelanie odradzujúce, no účelné, aby sa prepracoval do hĺbky problematiky a mohol v druhej kapitole prísť k prameňom estetickej chirurgie.

V druhej kapitola sa autor zamýšľa nad chápaním estetickej chirurgie ako seriózneho medicínskeho odboru, ktorý sa neberie iba ako nejaká špecifická služba, ktorá sa zameriava predovšetkým na finančný zisk, preto sa v nej vracia ako sa hovorí *ad fontes*. Podáva v nej historický prehľad jej vývoja a jeho jednotlivé etapy. Zdôrazňuje, že pôvodným zameraním estetickej chirurgie bola rekonštrukcia telesného zohavenia. I keď sa dnes tento odbor ubera iným smerom, je len ťažké akceptovať, že by sa operoval ktokoľvek, kto tvrdí, že trpí komplexom menejcennosti a nebolo by mu možné poskytnúť alternatívnu terapiu. Tu naznačuje, že pacienta treba chápať mini-

málne v jeho psychosomatickej jednote.

Tretia kapitola sa venuje otázke ľudskej krásy z historického a filozofického aspektu. Je to ťažká otázka, v čom spočíva ľudská krása. V súčasnosti je na ňu veľmi ťažko odpovedať, no pomocou je nahliadnuť do filozofických diel počnúc antickými až po novoveké a tiež do diel významných umelcov. Práve v ich dielach je možné nachádzať určité estetické princípy, ktoré nepodliehajú módnym vlnám, ktoré sa najmä v ostatnom storočí a téme prudko menili. Naznačuje ako sa menil telesný ideál, predovšetkým fyzická krása. Okrem krátkeho predstavenia myšlienkového pozadia uvádza aj hlavných mysliteľov, ktorý sa zaoberali estetikou ako filozofickou disciplínou. V závere pripája svoju inšpiratívnu úvahu o telesnej kráse, kde sa vracia k vnútornej kráse šľachetného človeka, k jeho cnostiam, ktoré napokon z neho vyžarujú a neraz aj napriek nedostatkom telesnej krásy robia človeka krásnym, či pôvabným.

Antropologický profil pacienta je názov štvrtej kapitoly. Autor sa v nej snaží odpovedať na niekoľko základných otázok. Kto je pacient pre estetického chirurga? Alebo by sa malo skôr hovoriť o klientovi? Voľba jedného z týchto dvoch termínov už implikuje konkrét-

ne chápanie estetickej chirurgie. Teda je vnímaná ako lekársky odbor, ktorý podlieha určitému etickému kódexu, alebo predstavuje určitú oblasť na trhu služieb, ktorý sa riadi čisto pragmatickými zákonmi trhu? Autor je presvedčený, že najdôležitejším motívom, pre ktorý navštevujú dnes ľudia včítane adolescentov ordinácie estetických chirurgov je skôr psychickej než fyzickej povahy. Ako jeden zo svojich najzákladnejších poznatkov uvádza, že drvivá väčšina žien sa považuje za atraktívne vtedy, keď sa cíti milovaná a prijatá. Je teda evidentné, akú dôležitú úlohu pri utváraní zdravého telesného obrazu zohráva rodina. Do hry vstupujú však aj ďalšie faktory ako sú vplyvy masmédií a z nich vznikajúci tlak na fyzický výzor. Z toho vyplýva, že pre rozhodnutie o chirurgickom zákroku treba zobrať do úvahy celý životný štýl každého záujemcu individuálne. Treba tu voliť opäť celostný prístup.

V piatej kapitola sa venuje profesii estetického chirurga. Jedná sa predovšetkým o samotného operatéra, ktorý excelentne ovláda anatómiu a fyziológiu ľudského tela. Bravúrne ovláda najrozličnejšie operačné techniky, ovláda najnovšie prístroje a podobne. Autor navrhuje, aby pre zabránenie rozličným excesom v estetic-

kej chirurgii boli vytvorené tímy expertov zložené zo špecialistov v rozličných odboroch, chirurgie, psychológie, práva a etiky. Nepovažuje za správne, ak o pripustení pacienta k operácii rozhoduje iba samotný operatér. Musí totiž zaujať jasné stanovisko aj k otázkam, ktoré nespádajú do jeho kompetencie. Napríklad v onkológii je normálne, že všetky vážne rozhodnutia sa robia po lekárskom konzíliu. Tu je v hre nielen fyzické zdravie, ale je zvýšená indikácia psychických problémov.

Napriek tomu, že estetická chirurgia je pomerne mladým odborom medicíny, konštatuje autor v šiestej kapitole, že existuje pre jej etické zhodnotenie niekoľko pevných bodov, o ktoré sa možno oprieť. Na prvom mieste uvádza významný príhovor pápeža Pia XII. K účastníkom X. Národného kongresu Talianskej spoločnosti plastických chirurgov 4. októbra 1958 a príhovoru Jána Pavla II. 27. októbra 1980 k účastníkom dvoch kongresov o medicíne a chirurgii. Zdôraznil, že s pacientom je nutné nadviazať ľudský vzťah a tak uskutočniť Kristovu výzvu: „Bol som chorý, a navštívili ste ma“ (Mt 25,36). Zdôrazňuje, že etické princípy obsiahnuté v hippokratovej prísaha sa dodnes rešpektujú, hoci s určitými upresneniami a rozlíšeniami. Zvýrazňuje tri kritériá pre

správne rozhodnutie estetického chirurga: sledovať terapeutický cieľ, usilovať sa odhaliť skutočný motív, pre ktorý pacient prišiel do ordinácie, odolať finančnému pokúšaniu.

Siedmu kapitolu uvádza autor ako doplnok, no je veľmi dôležitá, lebo je odkazom na kresťanský étos a načrtáva niekoľko výchovných zásad na získanie zdravého telesného obrazu človeka. Poukazuje na to, že je dôležité nájsť si predovšetkým dostatok času na reálnu sebareflexiu. Pripomína starobylú kresťanskú pútnickú prax, ktorá

sama o sebe poskytuje dostatočný priestor na osobné zamyslenie a meditáciu. Monografia je uzavretá niekoľkými úvahami adresovanými budúcim estetickým chirurgom, v ktorých je zdôraznená dôležitosť holistického prístupu k človeku, ktorý rešpektuje jeho psychosomatickú jednotu, s tým, že nejde iba o telesnú krásu, ale o krásu celého človeka pred Bohom. Preto sa nám javí prínosné text naozaj prelúskaf. Tolle et lege.

Ladislav Csontos